

شهرگزیزی و طبیعت در آثار ریچارد براتیگان

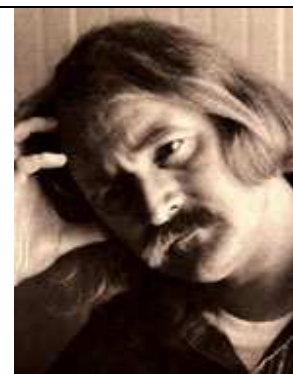
حسین نوش آذر

پاره‌ای از مؤخره

«پس باد همه چیز را با خود نخواهد برد»

رمان، ریچارد براتیگان، ترجمه حسین نوش آذر،

چاپ اول و دوم انتشارات مروارید

مداد، نوشته‌های حسین نوش آذر medad.net/wpm انتشار این نوشته بدون اجازه نویسنده جایز نیست

شخصیت‌های چهار رمانی که براتیگان در فاصله‌ی دهه‌ی شصت تا هفتاد میلادی آفرید، انسان‌های معترضی اند که گوشه‌گیری را به زندگی اجتماعی ترجیح می‌دهند. به استثناء در قند هندوانه^۱ که به نوعی بیانگر فردگرایی نسل بیت است، در بقیه‌ی رمان‌های براتیگان، راوی اول شخص مفرد شخصیست تنها که تنهایی‌اش در کشش و کوشش با دیگران بیشتر نمایان می‌شود. شخصیت‌ها گریزان و گوشه‌گیر اند. ضدقهرمانان رمان ژنرال هم‌پیمان^۲، دو مرد رها به نام‌های جسی و لی ملون به بیگ‌سور می‌گریزند. راوی داستان سقط جنین^۳ به یک کتابخانه پناه می‌آورد، در صید قزل‌آلا در آمریکا^۴ راوی از شهر به دامن طبیعت می‌گریزد. در آخرین دوره‌ی نویسندگی براتیگان، در رمان پس باد^۵ مضمون گریز باز هم تکرار می‌شود. راوی نوجوان داستان از هر فرصتی استفاده می‌کند و از محله‌ای فقیرنشین به برکه‌ای در حومه‌ی شهر می‌رود. در همه‌ی این آثار، راوی از تمدن گریزان است. به نظر منتقدی به نام لسلی فایدر^۶ قهرمان متعارف رمان‌های آمریکایی اصولاً مردیست در حال فرار از تمدن.^۷ پایان راه قهرمان اغلب به طبیعت می‌انجامد و قهرمان زندگی ساده‌تری در پیش می‌گیرد. چهار رمان نخست براتیگان و آخرین رمان او را باید در متن همین سنت شبان‌شعری^۸ قرائت کرد. راوی صید قزل‌آلا در آمریکا هرچند به دامن طبیعت پناه می‌آورد، اما نمی‌تواند به کل از شهر و زندگی شهری دل بکند. استعاره‌ها و تشبیهات در این رمان به بهترین وجه بیانگر انشقاق راوی در کانون زندگی شهری و روستاییست. راوی این داستان حوضچه‌ی صید قزل‌آلا را به یک باجه‌ی تلفن، رودی پر از ماهی را به یک فروشگاه زنجیره‌ای و رود میسوری را به یک فیلم سینمایی تشبیه می‌کند. تنها در رمان در قند هندوانه است که راوی داستان موفق می‌شود از تمدن و از زندگی شهری برای همیشه دل بکند. از مهم‌ترین درونمایه‌های آثار براتیگان این پرسش است که آیا اصولاً انسان می‌تواند زندگی شهری را با طبیعت آشتی دهد و آیا راه‌کاری برای تلفیق زندگی شبانی با زندگی مدرن وجود دارد؟ براتیگان نخستین بار در یکی از مهم‌ترین اشعارش به این

^۱ Richard Brautigan, In Watermelon Sugar, 1968

^۲ Richard Brautigan, A Confederate General From Big Sur, 1964

^۳ Richard Brautigan, The Abortion: An Historical Romance 1966, 1971

^۴ Richard Brautigan, Trout Fishing in America, 1967

^۵ Richard Brautigan, So The Wind Won't Blow It All Away, 1982

^۶ Leslie Fieder

^۷ Leslie Fieder, Love and Death in American Novel, New York, 1975 P26

^۸ Pastoral

موضوع می‌پردازد.⁹ او در این شعر به آینده خوشبین است و مانند مارکوزه گمان می‌برد زندگی شبانی را می‌توان با زندگی شهری آشتی داد. اما در آخرین اثری که در زمان حیاتش انتشار داد، یعنی در رمان پس باد... این خوشبینی جای خود را به نوعی درماندگی می‌دهد. باغ‌های سیب متروکه اند و همان‌گونه که کودکی راوی با شلیک گلوله‌ای به پایان می‌رسد، بیم آن می‌رود که به زودی طبیعت هم با گسترش شهر نابود شود.

با این حال گوشه‌گیری شخصیت‌های داستان‌های براتیگان به هیچ‌وجه به مفهوم انفعال سیاسی و اجتماعی آنها نیست. براتیگان هم مانند نویسندگان پیرو «نظریه‌ی تعالی»¹⁰ اعتقاد داشت که پناه آوردن به طبیعت و شهرگریزی نوعی اعتراض اجتماعی خاموش است. امرسون¹¹ گمان می‌برد که تمدن و زندگی شهری انسان را سرکوب می‌کند و او را با خود و با نیازهایش بیگانه می‌کند، تا آن حد که سرانجام اراده و آزادی‌اش را کاملاً از دست می‌دهد. نویسنده‌ی دیگری حتی از این هم فراتر می‌رود و شهروندان را به نافرمانی مدنی و گوشه‌گیری فرامی‌خواند.¹² براتیگان مانند ویتمن اعتقاد دارد که انسان می‌تواند از طبیعت بیاموزد، در آغوش طبیعت با خود آشتی کند و به خود و به پروردگار نزدیک‌تر شود. در یکی از صحنه‌های صید قزل‌آلا در آمریکا کودکی خردسال به طبیعت نگاه می‌کند و از طبیعت می‌آموزد. لی ملون، یکی از شخصیت‌های ژنرال هم‌پیمان در بیگ‌سور کتابش را می‌بندد و شروع می‌کند به «خواندن» قورباغه‌ها. هرچند که براتیگان با نویسندگان پیرو «نظریه‌ی تعالی»، با امرسون، ویتمن و ویلیام کارلوس ویلیامز در اندیشه‌ی نزدیکی به طبیعت به قصد رسیدن به لحظات متعالی خویشاوند است، اما از جدیت آنها بی‌بهره مانده است. یکی از صحنه‌های ژنرال هم‌پیمان در بیگ‌سور با شعری از ویتمن آغاز می‌شود، اما در همین صحنه نویسنده ویتمن را دست می‌اندازد. داستان «داستان کوتاه مذهب در کالیفرنیا» از مجموعه‌ی انتقام چمن¹³ در این میان یک استثناء و از معدود آثار براتیگان با مایه‌های مذهبی و عرفانی است. راوی داستان در پایان درختی را در آغوش می‌گیرد، درخت را می‌بوید و در این حال دقایقی را در سکوتی عرفانی می‌گذراند. با این همه در مجموع احساسات مذهبی در آثار براتیگان تنها در چند لحظه‌ی کوتاه نمایان می‌شوند و طبیعت در آثار او برخلاف نویسندگان پیرو «نظریه‌ی تعالی» انسان را به خود و به پروردگار نزدیک نمی‌کند. شخصیت‌های داستان‌های براتیگان در زندگی به بن‌بست می‌رسند، و مانند راوی صید قزل‌آلا در آمریکا به طبیعت پناه می‌آورند یا مانند راوی ژنرال هم‌پیمان در بیگ‌سور در طبیعت تپاه می‌شوند. طبیعت در آثار براتیگان آلوده و در حال نابودی است و بیش از آن که به کار کشف و شهود بیاید، ویرانه‌ای است که انسان غارتش کرده و به حال خود واگذاشته است. در صید قزل‌آلا در آمریکا رودها آلوده و ماهیان مرده‌اند. در طبیعت، همه جا تابلوهایی نصب کرده‌اند. همه جا پر از سم و زهر است. راوی داستان‌های براتیگان دوست دارد که طبیعت را مانند اسلافش بکر ببیند و تجربه کند و آن را با زبان و عواطفی رمانتیک وصف کند. اما واقعیتی بر این نیاز غلبه می‌کند. در یکی از صحنه‌های سقط جنین،¹⁴ راوی از پنجره‌ی هواپیما که به بیرون نگاه می‌کند، تپه‌هایی را می‌بیند برهنه که «مثل ابزار جراحی پیشاتاریخی کج و کوله اند». این طبیعت غارت‌شده و در حال نابودی، این طبیعت از

⁹ Richard Brautigan, *All Watched Over by Machines of Loving Grace*, Pill, P1

¹⁰ Transcendence

¹¹ Ralf Waldo Emerson, *Self-Reliance, The Complete Essays and Other Writings*

¹² Henry David Thoreau, *Walden and Civil Disobedience*

¹³ Richard Brautigan, *Revenge of the Lawn*, 1971, P113

¹⁴ Richard Brautigan, *The Abortion* 1971

ریخت افتاده، برهنه و بی شکل چنان که نویسندگان پیرو «نظریه‌ی تعالی» می‌پنداشتند دیگر نمایانگر «اراده‌ی خداوند» و «روح جهان» نیست. یک زباله‌دانی وسیع است.

برایتیگان هم مانند نویسندگان پیرو نظریه‌ی تعالی وقایع پیش‌یاftاده را مضمون آثارش قرار می‌دهد و به زندگی روزانه‌ی شخصیت‌هایش اهمیت می‌دهد. اما این شخصیت‌های متعارف برخلاف شخصیت‌های آثار نویسندگان پیرو نظریه‌ی تعالی به لحظه‌های متعالی که از کشف و شهود و از یگانگی انسان با طبیعت و با خداوند نشان داشته باشد دست نمی‌یابند. داستان‌های مینی‌مالیستی مجموعه‌ی انتقام چمن که در طی نه سال به تدریج نوشته شده‌اند، برش‌هایی از زندگی روزانه‌ی شخصیت‌هایی کاملاً متعارف را نشان می‌دهند، داستان‌ها ثبت احوال این اشخاص و ثبت شکست‌ها و پیروزی‌های خردشان است. در این میان هر چند گاه نویسنده به کودکی شخصیت‌هایش هم می‌پردازد. در انتقام چمن نویسنده به سادگی به این حقیقت اعتراف می‌کند که آدمی ناگزیر است در زندگی به پیروزی‌های کوچک قانع باشد. در این داستان‌ها از خوشبینی و رمانتیسم نویسندگانی مانند ویلیام کارلوس ویلیامز دیگر نشانی نمی‌بینیم. هر چه هست، همین ثبت شکست‌ها و پیروزی‌های کوچک است. در یکی دیگر از داستان‌های این مجموعه، در داستان چشم‌اندازی از برج سگ¹⁵ راوی داستان اعتراف می‌کند: «خوب می‌دانم که هر روز فجایع بسیاری در جهان اتفاق می‌افتد (ویتنام، گرسنگی، ناآرامی‌های اجتماعی، زندگی با ترس و درماندگی و غیره). در چنین جهانی سه سگ کوچک که راه گم کرده‌اند چندان اهمیتی ندارند. اما من نگران آنها هستم. چون که این‌طور وقایع به ظاهر بی‌اهمیت به نظر من به تلسکوپ می‌مانند که با آن می‌شود درد بزرگ‌تری را دید.» در توکیو - مونتانا - اکسپرس¹⁶ که در واقع مجموعه‌ی پیوسته‌ای از داستان‌های کوتاه کوتاه است، راوی داستان‌ها از پشت تلسکوپ به برش‌هایی از واقعیت زندگی روزانه نگاه می‌کند تا آن درد بزرگ‌تر را به ما بنمایاند. قدرت تخیل و تخیل تنها ابزاری است که شخصیت‌های داستان‌های برایتیگان در رویارویی با واقعیت‌های نامهربان زندگی آمریکایی در اختیار دارند. آنها حتی به طبیعت هم که غارت‌شده و در آستانه‌ی نابودی قرار دارد نمی‌توانند پناه ببرند. تنها راهی که باقی می‌ماند پناه آوردن به جهانی خیالی است. به این جهت «تخیل» در داستان‌های برایتیگان به دلیل نیاز انسان به شهرگریزی از یک سو و ویرانی طبیعت از سوی دیگر اهمیت می‌یابد. فاجعه تنها در زندگی روزانه‌ی انسان‌های متعارف و تنهایی آنان نیست. فاجعه‌ی بزرگ‌تر فرهنگ نابودشده‌ی شبان شعری در متن تمدن است. به نظر برایتیگان نابودی طبیعت و ناخانگی انسان در شهر همان درد مشترکی است که بزرگ‌تر از همه‌ی فجایع خرد و کلانی است که ممکن است هر روز در جهان اتفاق بیفتد.

¹⁵ Richard Brautigan, *Revenge of the Lawn*, P147 *The View From The Dog Power*

¹⁶ Richard Brautigan, *The Tokyo-Montana Express*